

SURXONDARYO VILOYATIDA EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH UCHUN SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHINI MODELLASHTIRISH

Navoiy innovatsiyalar universiteti, Surxondaryo kampusi

Iqtisodiyot magistratura yoʻnalishi 1-bosqich magistranti

Eshboltayev Mansur Joʻrayevich

Annotatsiya

Mazkur maqolada Surxondaryo viloyatining eksport salohiyatini oshirishda sanoat tarmoqlarining rivojlanish darajasi va uning iqtisodiy samaradorligi tadqiq etilgan. Hududiy iqtisodiyotda sanoatning eksport hajmiga taʼsiri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Eksport hajmiga taʼsir etuvchi asosiy omillar aniqlanib, ularning oʻzaro bogʻliqligini baholash uchun ekonometrik model taklif etilgan. Tadqiqot natijasida eksport salohiyatini oshirishning ustuvor yoʻnalishlari va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit soʻzlar: eksport salohiyati, sanoat tarmoqlari, ekonometrik model, hududiy iqtisodiyot, investitsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi, Surxondaryo viloyati.

Kirish

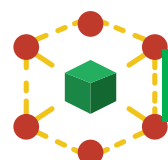
Oʻzbekiston Respublikasida iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va eksport hajmini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Soʻnggi yillarda hududlar eksport salohiyatini kengaytirish, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish hamda xalqaro bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ulushini oshirish boʻyicha keng koʻlamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

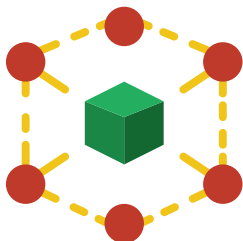
Surxondaryo viloyati geografik joylashuvi, tabiiy resurslari, mehnat salohiyati va qoʻshni davlatlar bilan chegaradosh hudud sifatidagi afzalliklari bilan eksport salohiyatini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Biroq eksport tarkibida qayta ishlangan sanoat mahsulotlari ulushining yetarli darajada emasligi mavjud imkoniyatlardan toʻliq foydalanishga toʻsqinlik qilmoqda.

Shu sababli viloyatda sanoat tarmoqlarining rivojlanishi va eksport hajmi oʻrtasidagi bogʻliqlikni ilmiy asosda oʻrganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi

Eksport salohiyatini baholash va modellashtirish masalalari koʻplab xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan oʻrganilgan. M. Porter mamlakatlarning raqobat ustunligi nazariyasida sanoatning eksportdagi ahamiyatini asoslab bergan. P. Krugman xalqaro savdo nazariyasida ishlab chiqarish hajmi va eksport oʻrtasidagi bogʻliqlikni izohlagan.

Mahalliy olimlardan S. G‘ulomov, Q. Abdurahmonov va boshqa tadqiqotchilar hududiy iqtisodiy rivojlanish hamda eksport faoliyatini baholash bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hudud eksport salohiyatini oshirishda sanoat ishlab chiqarishi, investitsiyalar va innovatsion faoliyat muhim omillar hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida quyidagi usullardan foydalanildi:

iqtisodiy-statistik tahlil;

taqqoslash usuli;

korrelyatsion tahlil;

regressiya tahlili;

ekonometrik modellashtirish;

prognozlash usullari.

Natijaviy ko‘rsatkich sifatida eksport hajmi (Y) tanlandi.

Mustaqil omillar:

X1 – sanoat ishlab chiqarishi hajmi;

X2 – asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi;

X3 – qayta ishlash sanoati ulushi;

X4 – eksport qiluvchi korxonalar soni.

Model quyidagi ko‘rinishda ifodalanadi:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \varepsilon$$

Bu yerda:

Y – eksport hajmi;

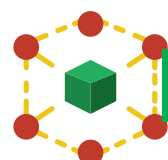
β_0 – erkin had;

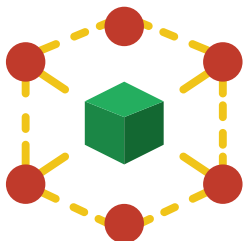
$\beta_1 \dots \beta_4$ – regressiya koeffitsiyentlari;

ε – tasodifiy xatolik.

Surxondaryo viloyatida sanoat va eksport rivojlanishining tahlili

Viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi yildan-yilga o‘sib bormoqda. Ayniqsa, oziq-ovqat sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, to‘qimachilik va yengil sanoat tarmoqlari eksport imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

1-jadval

Eksport salohiyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillar

Ko'rsatkichlar	Ta'sir darajasi
Sanoat ishlab chiqarishi	Yuqori
Investitsiyalar hajmi	Yuqori
Qayta ishlash sanoati ulushi	O'rta-yuqori
Eksportchi korxonalar soni	O'rta
Transport-logistika infratuzilmasi	Yuqori

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, hududda investitsiya faolligi ortishi sanoat korxonalari sonining ko'payishiga, bu esa eksport hajmining o'sishiga xizmat qilmoqda.

Ekonometrik model natijalari

Korrelyatsion tahlil natijasida eksport hajmi bilan sanoat ishlab chiqarishi o'rtasida kuchli musbat bog'liqlik mavjudligi aniqlangan.

2-jadval

Omillar va eksport hajmi o'rtasidagi bog'liqlik

Omil Korrelyatsiya koeffitsiyenti

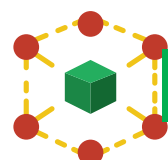
X1	0,89
X2	0,84
X3	0,78
X4	0,73

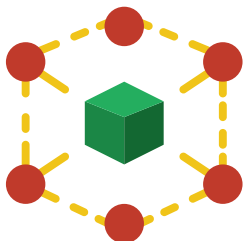
Natijalar sanoat ishlab chiqarishi eksport hajmiga eng katta ta'sir ko'rsatayotganligini ko'rsatadi.

Model natijalariga ko'ra sanoat ishlab chiqarish hajmining 1 foizga ortishi eksport hajmining o'rtacha 0,7–0,8 foizga oshishiga olib kelishi mumkin.

Eksport salohiyatini oshirish bo'yicha takliflar

Eksportga yo'naltirilgan sanoat zonalarini kengaytirish.

Qayta ishlash sanoatiga investitsiyalar hajmini oshirish.

Mahsulotlarni xalqaro standartlarga mos sertifikatlashtirish.

Transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirish.

Afg'oniston va Janubiy Osiyo bozorlari bilan savdo aloqalarini kengaytirish.

Raqamli eksport platformalaridan foydalanishni keng joriy etish.

Kichik sanoat korxonalarini eksport faoliyatiga jalb qilish.

Ilmiy yangilik

Surxondaryo viloyatining eksport salohiyatini baholovchi kompleks ekonometrik model taklif etildi.

Sanoat tarmoqlari rivojlanishining eksport hajmiga ta'sir darajasi aniqlandi.

Hudud eksportini oshirishning ustuvor yo'nalishlari ishlab chiqildi.

Eksport salohiyatini prognozlash uchun amaliy yondashuv tavsiya etildi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Surxondaryo viloyatida sanoat tarmoqlarining rivojlanishi eksport salohiyatini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qayta ishlash sanoati va investitsion faollik eksport hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Taklif etilgan ekonometrik model hudud eksportining istiqboldagi rivojlanishini prognozlash va iqtisodiy siyosatni shakllantirishda foydalanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

Porter M. Competitive Advantage of Nations.

Krugman P. International Economics: Theory and Policy.

O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi materiallari.

O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hisobotlari.

Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari.

Jahon banki ma'lumotlari.

UNCTAD statistik bazasi.

